

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD) по специальности 6D050700 «Менеджмент»

САДВАКАСОВ ДАРМЕН КАНАТОВИЧ

«Управление инвестиционной привлекательностью нефтедобывающего сектора Казахстана в условиях глобальных тенденций»

Актуальность темы исследования. Одним из ключевых стратегических преимуществ Казахстана являются большие запасы углеводородного сырья, добыча, переработка и экспорт которого позволяют придавать значительный импульс экономическому росту страны. Для использования своего стратегического преимущества Казахстану важно обеспечить приток зарубежного инвестиционного капитала в нефтедобывающий сектор, что позволит реализовать крупные нефтегазовые проекты, создать рабочие места, сформировать производственный и технологический потенциал.

С момента приобретения Казахстаном независимости в нефтегазовый сектор успешно привлекались прямые иностранные инвестиции, в результате чего, нефтегазовый сектор стал локомотивом экономики Казахстана. Однако, последние два десятилетия характеризуются усилением конкуренции за глобальные инвестиции. Развитие тенденций показывает, что в среднесрочной и долгосрочной перспективе направления мировых потоков инвестиционного капитала кардинально изменятся. Это отразится на усилении конкуренции между государствами и региональными объединениями за привлечение инвестиций.

Развитие нефтегазовой отрасли в любой стране является капиталоемким и обусловлено необходимостью привлекать существенные объемы инвестиционного капитала. Перед государствами, особенно производящими и экспортирующими углеводородное сырье, стоят задачи по разработке и реализации комплексных мер экономической политики, направленных на повышение привлекательности экономик для инвестиций. По сути, речь идет об управлении инвестиционной привлекательностью.

В этих условиях повышение эффективности управления инвестиционной привлекательностью казахстанского нефтедобывающего сектора является весьма актуальным.

Цель диссертационного исследования состоит в разработке научно-теоретических и практических рекомендаций по совершенствованию подходов к управлению инвестиционной привлекательностью нефтедобывающего сектора Казахстана с учетом влияния современных глобальных тенденций.

В соответствии с целью исследования в диссертации поставлены и решены следующие задачи:

- рассмотреть и обобщить научные подходы к определению к сущностной характеристики инвестиций и инвестиционной привлекательности с учетом специфических особенностей нефтегазовой отрасли;
- рассмотреть методологические подходы к оценке инвестиционной привлекательности и определить ключевые факторы инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора Казахстана;
- изучить теоретические и практические подходы по управлению нефтегазовыми компаниями для повышения инвестиционной привлекательности через вертикальную интеграцию и управление цепочкой создания добавленной стоимости;
- определить степень влияния ключевых факторов инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора;
- исследовать опыт и модели управления нефтегазовой отраслью в зарубежных странах для повышения инвестиционной привлекательности с учетом влияния глобальных тенденций;
- разработать практические рекомендации по совершенствованию подходов управления по повышению инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора Казахстана.

Объект исследования – нефтедобывающий сектор Казахстана в условиях глобальных тенденций.

Предмет исследования – совокупность теоретических, методических и практических вопросов управления инвестиционной привлекательностью нефтедобывающего сектора.

Теоретической и методологической основой исследования явились труды зарубежных и отечественных специалистов в области теории и практики инвестирования, управления капиталом, инвестиционного анализа, а также научно-прикладные исследования по проблемам международного регулирования прямых иностранных инвестиций.

В диссертации использованы нормативно-правовые акты, информация с официальных сайтов государственных органов Республики Казахстан, методические и информационные материалы международных и консалтинговых организаций, а также периодические издания.

В формировании информационной базы исследования использованы материалы, документы и публикации международных организаций, таких как Организация Объединенных Наций, Всемирный Банк, Международный валютный фонд и другие, в которых проводился детальный и глубоко аргументированный анализ исследуемых в диссертации вопросов.

Информационную и статистическую базу работы составили данные государственной и ведомственной статистики, информация Министерства национальной экономики Республики Казахстан, Национального банка Республики Казахстан, Министерства энергетики Республики Казахстан, Министерства финансов Республики Казахстан, а также исследовательских институтов, в том числе АО «Институт экономических исследований» при Министерстве национальной экономики Республики Казахстан, АО

«Информационно-аналитический центр нефти и газа». Наряду с этим, использовались материалы и статистика крупных консалтинговых компаний в нефтегазовой сфере, таких как IHS, Wood Mackenzie, Rystad Energy и др.

Методы исследования. Исследование базируется на комплексном и системном подходе, использовании методов обзорно-теоретического, логического, сравнительного, статистического и эконометрического анализа, специфических методах анализа управленческой деятельности. Также были использованы общенаучные приемы и методы классифицирования и агрегирования, комбинаторного и графического анализа информации, структурного описания объектов и экспертных оценок.

Научная новизна исследования заключается в разработке теоретических, методологических подходов и практических рекомендаций по управлению инвестиционной привлекательностью нефтедобывающего сектора Казахстана, а именно:

1) предложена авторская трактовка понятия «инвестиционная привлекательность» на основе обобщения научных подходов к сущностному содержанию, характеристик и определений инвестиций и инвестиционной привлекательности с учетом специфических особенностей нефтедобывающего сектора;

2) обоснованы факторы инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора Казахстана на основе проведенного комплексного анализа притока инвестиций в экономику страны и глобальных тенденций;

3) предложены подходы к управлению инвестиционной привлекательностью нефтедобывающих компаний через вертикальную интеграцию и цепочку добавленной стоимости;

4) разработаны эконометрические модели инвестиционной привлекательности на макроуровне (нефтедобывающей страны) и микроуровне (нефтедобывающей компании), позволяющие определить степень влияния ключевых факторов инвестиционной привлекательности;

5) выработаны практические рекомендации по совершенствованию подходов управления в нефтегазовой отрасли, направленные на повышение инвестиционной привлекательности.

Основные положения, выносимые на защиту.

1. Авторское определение «инвестиционной привлекательности» на основе изучения и обобщения научных материалов как совокупности различных факторов, отражающих прибыльность и риски инвестиций.

2. Классификация и оценка факторов инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора Казахстана.

3. Подходы к управлению структурами нефтегазовых компаний для повышения инвестиционной привлекательности через вертикальную интеграцию и цепочку создания добавленной стоимости.

4. Модель управления инвестиционной привлекательностью нефтедобывающего сектора Казахстана, позволяющая повысить эффективность

взаимодействия заинтересованных государственных органов и организаций для повышения притока инвестиций в нефтегазовую отрасль.

Теоретическая и практическая ценность исследования заключается в научном обосновании и решении комплекса прикладных задач, связанных с разработкой управленческих подходов для повышения инвестиционной привлекательности нефтедобывающего сектора Казахстана.

Теоретические, методические, практические рекомендации исследования могут быть использованы государственными органами при формировании инвестиционной политики и разработке стратегических и программных документов для сектора разведки и добычи нефти.

Материалы диссертации могут составить теоретико-методологический базис дальнейших научных исследований по данной проблематике, а также использоваться в учебном процессе.

Публикации. Основные вопросы диссертационного исследования были опубликованы в 9 статьях, в том числе 1 научная статья – в международном научном издании, входящем в информационную базу научных материалов Scopus; 4 статьи – в изданиях, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан; 4 публикации – на международных научно-практических конференциях, 2 из которых – в материалах зарубежных конференций.

АННОТАЦИЯ

САДУАҚАСОВ ДӘРМЕН ҚАНАТҰЛЫ

«Қазақстанның жаһанды үрдістер жағдайындағы мұнай шығаратын секторының инвестициялық тартымдылығын басқару»

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазақстанның маңызды стратегиялық артықшылығының бірі оны өндіру, қайта өңдеу және экспорттау елдің экономикалық өсуіне едәуір түрткі болуға мүмкіндік беретін көмірсутекті шикізаттың көптеген қорлары болып табылады. Өзінің стратегиялық артықшылығын пайдалану үшін Қазақстанға мұнай шығаратын секторға, сондай-ақ ірі мұнай-газ жобаларын іске асыруға, жұмыс орындарын құруға, өндірістік және технологиялық әлеуетті қалыптастыруға мүмкіндік бере алатын шетелдік инвестициялық капитал түсімін қамтамасыз ету маңызды.

Қазақстанның тәуелсіздік алған сәтінен бастап мұнай-газ секторына тікелей шетелдік инвестициялардың сәтті тартылғандығының нәтижесінде мұнай-газ секторы Қазақстан экономикасының қозғаушы күші болды. Алайда кейінгі екі он жылдық жаһандық инвестициялар үшін бәсекелестіктің күшеюімен сипатталады. Үрдістердің дамуы орташа мерзімді және ұзақ мерзімді перспективасында инвестициялық капиталдың дүниежүзілік ағындар бағыты түбегейлі өзгеретінін көрсетеді. Бұл мемлекеттер мен өңірлік бірлестіктер арасындағы инвестицияларды тарту үшін бәсекелестіктің күшеюіне әсер етеді.

Кез келген елдегі мұнай-газ саласының дамуы капитал қажет ететін болып табылады және инвестициялық капиталдың елеулі көлемдерін тарту қажеттілігімен шартталады. Мемлекеттер алдында, әсіресе көмірсутекті шикізатты өндіретін және экспорттайтын, экономикалардың инвестициялар үшін тартымдылығын арттыруға бағытталған экономикалық саясаттың кешенді шараларын әзірлеу және іске асыру бойынша міндеттер тұр. Шын мәнінде, әңгіме инвестициялық тартымдылықты басқару туралы айтылып отыр.

Бұл жағдайларда қазақстандық мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығын басқарудың тиімділігін арттыру өте өзекті болып табылады.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты заманауи жаһандық үрдістердің ықпал етуін есепке ала отырып, Қазақстанның мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығын басқару тәсілдемелерін жетілдіру бойынша ғылыми-теориялық және тәжірибелік ұсынымдардың әзірлеуінде тұрады.

Зерттеу мақсатына сәйкес диссертацияда келесі **міндеттер** қойылып, шешілген:

– мұнай-газ саласының өзіне тән ерекшеліктерін есепке алумен инвестициялар мен инвестициялық тартымдылықтың мәнді сипаттамасына анықтауға ғылыми тәсілдемелерін қарастыру және жалпылау;

– Қазақстанның инвестициялық тартымдылығын бағалауға әдіснамалық тәсілдемелерді қарастыру және мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығының маңызды факторларын анықтау;

– инвестициялық тартымдылықты сатылас біріктіру арқылы арттыру үшін мұнай-газ компанияларын басқару бойынша теориялық және тәжірибелік тәсілдемелерді және қосылған құнды жасау тізбегін басқаруды зерттеу;

– мұнай шығаратын сектордың инвестициялық тартымдылығының маңызды факторларының ықпал ету дәрежесін анықтау;

– жаһанды үрдістер ықпалын есепке алумен инвестициялық тартымдылықты арттыру үшін шет елдердегі мұнай-газ саласын басқару тәжірибесі мен үлгілерін зерттеу;

– Қазақстанның мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығын арттыру бойынша басқару тәсілдемелерін жетілдіру бойынша тәжірибелік ұсынымдарды әзірлеу;

Зерттеу нысаны – Қазақстанның жаһанды үрдістер жағдайларындағы мұнай-газ секторы.

Зерттеудің мәні – мұнай-газ шығаратын сектордың инвестициялық тартымдылығын басқарудың теориялық, әдістемелік және тәжірибелік мәселелерінің жиынтығы.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі шетел және отандық мамандардың инвестициялаудың теориясы мен тәжірибесі, капиталды басқару, инвестициялық талдау, сонымен қатар тікелей шетел инвестицияларын халықаралық реттеу проблемалары бойынша ғылыми-қолданбалы зерттеу саласындағы еңбектері болып табылды.

Диссертацияда Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілері, мемлекеттік органдарының ресми сайттарынан ақпарат, халықаралық және консалтингтік ұйымдардың әдістемелік және ақпараттық материалдары, сонымен қатар мерзімді баспалар пайдаланылды.

Зерттеудің ақпараттық базасын қалыптастыруға диссертациядағы зерттелген мәселелердің егжей-тегжейлі және терең дәлелденген талдауы өткізілген Біріккен Ұлттар Ұйымы, Дүниежүзілік Банк, Халықаралық валюталық қор сияқты халықаралық ұйымдардың материалдары, құжаттары мен жарияланымдары пайдаланылды.

Жұмыстың ақпараттық және статистикалық базасын мемлекеттік және ведомстволық статистиканың деректері, Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігінің, Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің, Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігінің, Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігінің, сонымен қатар зерттеу институттарының, соның ішінде Қазақстан Республикасының ұлттық экономика министрлігі жанындағы «Экономикалық зерттеу институты» АҚ-ның, «Мұнай және газ ақпараттық-талдау орталығы» АҚ-ның ақпараты құрады.

Осымен қатар мұнай-газ саласында IHS, Wood Mackenzie, Rystad Energy және т.б. сияқты ірі консалтингтік компаниялардың материалдары мен статистикасы пайдаланылды.

Зерттеу әдістері. Зерттеу кешенді және жүйелі тәсілдемеге, шолу-теориялық, логистикалық, салыстырмалы, статистикалық және эконометриялық талдауға, басқарушылық қызмет талдауының айрықша әдістеріне негізделеді. Сондай-ақ ақпаратты жіктеу мен біріктірудің, комбинаторлық және графикалық талдаудың, объектілерді және сараптамалық бағалардың құрылымдық сипаттаудың жалпы ғылыми әдістері мен тәсілдері пайдаланылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы қазақстанның мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығын басқару бойынша теориялық, әдіснамалық тәсілдемелер мен тәжірибелік ұсынымдарды әзірлеуде тұрады, атап айтқанда:

1) «инвестициялық тартымдылық» деген ұғымның мұнай-газ секторының өзіне тән ерекшеліктерін есепке алумен мәндік мазмұнына ғылыми тәсілдемелерді, инвестициялар мен инвестициялық тартымдылықтың сипаттамалары мен анықтамаларын жалпылау негізінде авторлық түсіндірмесі ұсынылды;

2) ел экономикасына инвестициялар ағынының өткізілген кешенді талдауы және жаһанды үрдістер негізінде Қазақстанның мұнай шығаратын секторының инвестициялық тартымдылығының факторлары негізделді;

3) сатылас біріктіру және қосылған құн тізбегі арқылы мұнай шығаратын компаниялардың инвестициялық тартымдылығын басқаруға тәсілдемелер ұсынылды;

4) инвестициялық тартымдылықтың маңызды факторларының ықпал ету дәрежесін анықтауға мүмкіндік беретін макродеңгейде (мұнай шығаратын елдер) және микродеңгейде (мұнай шығаратын компаниялар) инвестициялық тартымдылықтың эконометриялық үлгілер әзірленді;

5) мұнай-газ саласында инвестициялық тартымдылықты арттыруға бағытталған басқару тәсілдемелерін арттыру бойынша тәжірибелік ұсынымдар шығарылды.

Қорғау үшін шығарылатын негізгі тұжырымдар

1. Инвестициялардың пайдалылығы мен тәуекелдерін көрсететін түрлі факторлардың жиынтығы ретінде ғылыми материалдарды зерттеу және жалпылау негізінде «инвестициялық тартымдылықтың» авторлық анықтамасы.

2. Қазақстанның мұнай-газ секторының инвестициялық факторларын жіктеу және бағалау.

3. Сатылас біріктіру және қосылған құнды жасау тізбегі арқылы инвестициялық тартымдылықты арттыру үшін мұнай-газ компаниялары құрылымдарын басқаруға тәсілдемелер.

4. Мұнай-газ саласына инвестициялар ағынын арттыру үшін мүдделі мемлекеттік органдар мен ұйымдардың өзара әрекеттесудің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін Қазақстанның мұнай шығаратын секторының инвестициялық тартымдылығын басқару үлгісі.

Зерттеудің теориялық және тәжірибелік құндылығы Қазақстанның мұнай-газ секторының инвестициялық тартымдылығын арттыру үшін басқарушылық тәсілдемелердің әзірлемесімен байланысты қолданбалы міндеттер кешенінің ғылыми негіздемесінде және шешуінде тұрады.

Зерттеудің теориялық, әдістемелік, тәжірибелік ұсынымдарын мемлекеттік органдар инвестициялық саясатты қалыптастыру және мұнайды барлау мен шығару секторы үшін стратегиялық және бағдарламалық құжаттарды әзірлеу барысында пайдалана алады.

Диссертация материалдары осы мәселенама бойынша одан арғы ғылыми зерттеулердің теориялық-әдіснамалық базисін құруға, және сондай-ақ оқу үдерісінде пайдалануға мүмкін болады.

Жарияланымдар. Диссертациялық зерттеудің негізгі мәселелері 9 мақалада жарияланды, соның ішінде 1 ғылыми мақала – ғылыми материалдардың Scopus ақпараттық базасына кіретін халықаралық ғылыми басылымда; 4 мақала – Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау жөніндегі комитетпен ұсынылған басылымдарда; 4 жарияланым – халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияларында, олардың екеуі – шетел конференцияларының материалдарында жарияланған болатын.

ANNOTATION

to the doctoral thesis for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) on major 6D050700 – Management

SADVAKASSOV DARMEN KANATOVICH

«Management of investment attractiveness of the oil sector of Kazakhstan under conditions of global trends»

Relevance of the research. One of the key strategic advantages of Kazakhstan is the high level of hydrocarbon reserves. Extraction and export of it gives a significant impulse to the economic growth of the country. Kazakhstan needs to attract foreign capital investment to its oil sector to take strategic advantage of realizing significant oil and gas engineering projects, creating working places, developing its manufacturing and technological potential.

Since 1991, foreign direct investment started to come to oil and gas sector of Kazakhstan. As a result, the oil and gas sector became economic powerhouse of the economy.

However, last two decades were characterized by increased competition for global investment. The trends show that trajectory of global capital investment will be dramatically changed in middle and long term outlook. It will create additional competition among the states and regions for attracting investment.

Development of oil and gas sector in a country is capital-intensive. It requires attraction of significant volumes of FDI. Oil producing countries have to develop and realize extensive measures of economic policy directed to increase investment attractiveness. As a matter of fact, it means management of investment attractiveness.

Increasing efficiency of management of investment attractiveness of Kazakhstan oil sector is very relevant in these conditions.

The purpose of the research is development of scientific-theoretical and practical recommendations about improvement of approaches to management of investment attractiveness of oil sector of Kazakhstan taking into account the influence of current global trends.

In accordance with the purpose of the research, the following **objectives** were set and solved:

- to examine and generalize scientific approaches to definition of investments and investment attractiveness taking into account specific features of oil and gas sector;

- to examine methodological approaches to assessment of investment attractiveness and to define key factors of investment attractiveness of Kazakhstan's oil sector;

- to study theoretical and practical approaches to management of the petroleum companies for increasing investment attractiveness through vertical integration and value chain management;

- to define impact of key factors of investment attractiveness of the oil sector;
- to investigate experience and management models of oil and gas sector in foreign countries for increasing investment attractiveness taking into account the impact of global trends;
- to develop practical recommendations on improvement of management approaches to increase investment attractiveness of Kazakhstan oil sector.

Object of the research is the oil sector of Kazakhstan under conditions of global trends.

Subject of the research is the complex of theoretical, methodological and practical problems of investment attractiveness management of oil sector.

Theoretical and methodological base of the research includes the work of foreign and home experts of investment theory and practice, capital management, investment analysis as well as applied scientific researches about the problems of international regulation of foreign direct investment.

In the thesis, there were used regulatory legal acts, information from official sites of the Republic of Kazakhstan state bodies, methodological and information materials of international and consulting organizations, and also periodical editions.

The materials, documents and publications of international organizations, such as United Nations Organization, World Bank, International Monetary Fund and others, were used to form research information base. The detailed and well-reasoned analysis of researched problems was carried out in these materials.

Informative and statistic base of work was based on the data of state and agency statistics, information of Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, National Bank of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, and also of the research institutes, including JSC “Economic Research Institute” under Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, JSC “Informational and Analytical Centre of Oil and Gas”. Also, materials and statistic of known consulting companies in oil and gas industry, such as IHS, Wood Mackenzie, Rystad Energy and others were used in the thesis.

Research methods. The research is based on complex and systematic approach, using methods of survey-theoretical, logical, comparative, statistical and econometric analysis, specific methods of analysis of management processes. Also, there were used general scientific methods and methods of classifying and aggregation, combinatory and graphical information analysis, structural description of objects and expert evaluations in the research.

Scientific novelty of the research consists of development of theoretical, methodological approaches and practical recommendations for management of investment attractiveness of oil sector of Kazakhstan, as follows:

1) on the basis of synthesis of scientific approaches to essential content, characteristics and definition of investments and investment attractiveness, taking into account the specific features of oil sector, the author's interpretation of the term "investment attractiveness" was offered;

2) on the basis of the carried-out complex analysis of inflow of investments into national economy and global trends, the factors of investment attractiveness of Kazakhstan oil sector were proved;

3) the approaches to investment attractiveness management of the oil companies through the vertical integration and a value chain management were offered;

4) the econometric models of investment attractiveness, at the macro level (oil-producing country) and micro level (oil-producing company) allowing define the degree of key factors impact on investment attractiveness, were developed;

5) the practical recommendations about improvement of management approaches in oil and gas sector, submitted on increasing of investment attractiveness, were developed.

Main provisions submitted for defense

1. Author's interpretation of "investment attractiveness " on the basis of studying and generalization of scientific materials as sets of various factors reflecting investment profitability and risks.

2. Classification and assessment of investment attractiveness factors of Kazakhstan oil sector.

3. Approaches to management of structures of oil and gas companies for increasing investment attractiveness through the vertical integration and a value chain management.

4. The model of investment attractiveness management of Kazakhstan oil-extracting sector allowing to increase efficiency of interaction of the interested government bodies and organizations for increasing inflow of investments into oil and gas sector.

Theoretical and practical value of research consists of scientific justification and solution of complex of applied tasks connected with the development of management approaches for increasing investment attractiveness of Kazakhstan's oil sector.

Theoretical, methodological, practical recommendations of research may be used by government bodies in forming investment policy and developing strategic and program documents for the sector of oil exploration and production.

The materials of the dissertation may make theoretical methodological base for further scientific researches on the matter as well as to be used in educational process.

Publications. The main problems of the thesis research were published in 9 articles, including 1 scientific article – in the international scientific publication belonged within information base of the scientific materials Scopus; 4 articles – in the editions, recommended by the Committee on education and sciences control of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan; 4 publications – at the international scientific and practical conferences, 2 of which – in materials of foreign conferences.